

Oikeusministeriö

Sisäministeriön lausunto; pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Oikeusministeriö on pyytänyt sisäministeriön lausuntoa oikeusministeriön laatimasta arviomuistiosta, joka koskee pakkoavioliiton mitätöintiin ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamiseen liittyviä sääntelytarpeita. Arviomuistioon liittyy oikeusministeriössä 14.6.2019 tehty selvitys (VN/12734/2019), jossa kartoitettiin nykytilaa Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, sekä pohdittiin erilaisiin sääntelyvaihtoehtoihin liittyviä näkökohtia.

Sekä selvitys- että arviomuistio liittyvät hallitusohjelman (s. 91) kirjaukseen pakkoavioliittojen mitätöinnistä osana turvallisen oikeusvaltion kehittämistä ja rikosuhrien aseman parantamista.

Pakkoavioliitoista on myös sopimusmääräys Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015) annetussa ns. Istanbulin sopimuksessa. Sopimuksen 32 artiklan mukaan osapuolten tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Sopimuksen selitysmuistion mukaan on erityisen tärkeää mm., ettei menettelyllä aiheuteta uhreille kohtuuttomia hankaluuksia tai välillisiä taloudellisia vaikeuksia, ja ettei avioliiton päättäminen vaikuta haitallisesti pakkoavioliiton uhrin oikeuksiin.

Istanbulin sopimuksen valvontaelin GREVIO on syyskuussa 2019 antamissaan Suomea koskevilla suosituksissa rohkaissut Suomea säätämään pakottamalla solmitun avioliiton mitätöinnistä, kumoamisesta tai purkamisesta. Suosituksen selitysosana (kappale 151) mukaan yleissopimuksen 32 artiklan tavoitteena on varmistaa se, että naisten ja tyttöjen ei tarvitse kantaa siviilisäättyyn liittyviä seureauuksia, kun he vapautuvat vastoin vapaata tahtoa solmitusta avioliitosta.

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

Oikeusministeriö on pyytänyt lausunnonantajia vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Arviomuistion luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoaamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?

Kyllä. Kumoaaminen olisi perusteltu menettelytapa, joka arviomuistiossa esitettiin tavoin antaisi avioliittoon pakotetulle sekä oikeudellista että taloudellista suojaa paremmin kuin avioliiton mitätöinti ilman, että avioliittoon pakotetun siviilisäädystä merkittäisiin ”eronnut”.

Lisäksi sisäministeriö toteaa, että ulkomaalaislain ja kansalaisuuslain näkökulmasta avioliiton julistaminen mitättömäksi saattaisi asettaa toisen tai molemmat puolisoista sekä heidän yhteisen lapsen tai lapset kohtuuttoman hankalaan asemaan. Arviomuistion ehdotus pakottamalla solmitun avioliiton kumoamisesta siten, että oikeudelliset seuraukset vastaisivat avioeroon liittyviä oikeusvaikutuksia ja osapuolten siviilisäätö palautuisi avioliiton solmimista edeltävään siviilisäätöön, on kannatettava.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

Kyllä.

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Kyllä. Puolisot voivat avioitua halutessaan Suomessa myös täysi-ikäiseksi tultuaan. Nykyisiä säännöksiä olisi hyvä täsmentää.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Erityisiä syitä harkittaessa tulee ottaa huomioon, että alaikäinen puoliso on alle 18-vuotiaana lapsi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti, ja erityisten syiden tulisi siten liittyä lapsen edun toteutumiseen myös alaikäisen puolison osalta.

Lisäksi lapsen edun ensijaisuuden -periaate on huomioitava puolisoiden mahdollisen yhteisen lapsen osalta, joka edellyttäisi, että vaikka avioliiton em. tunnustamisessa olisi kyse poikkeuksesta, ei tämän poikkeuksen soveltamisen kynnys tulisi nousta liian korkealle.

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

Avioliiton ja sen päättymisen vaikutukset ulkomaalaislain ja kansalaisuuslain kannalta voisi harkita selvitettyä vielä perusteellisemmin.

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

Sisäministeriö toteaa asiassa lisäksi seuraavaa:

Pakottamalla solmittu avioliitto

Pakkoavioliitolla viitataan avioliittoon, jossa toinen tai molemmat puolisoista on fyysisen tai henkisen painostuksen, pakottamisen tai uhan alaisena suostunut avioliittoon. Pakkoavioliitot ovat olemassa oleva ilmiö myös Suomessa, mutta tarkempia tietoja tai tilastoja ilmiöstä ei ole. Lisäksi pakotetun ja järjestetyn avioliiton välinen rajanveto voi käytännössä olla vaikeaa.

Suomi on saanut kansainväliseltä ihmisoikeusvalvontaelimeltä suosituksen pakottamalla solmitun avioliiton sääntelystä. Euroopan neuvoston yleissopimuksen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015, ns. *Istanbulin sopimus*) 32 artiklan mukaan osapuolten tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Sopimuksen selitysmuistion mukaan on erityisen tärkeää mm., ettei menettelyllä aiheuteta uhreille kohtuuttomia hankaluuksia tai välillisiä taloudellisia vaikeuksia, ja ettei avioliiton päättäminen vaikuta haitallisesti pakkoavioliiton uhrin oikeuksiin. Istanbulin sopimuksen valvontaelin GREVIO on syyskuussa 2019 antamissaan Suomea koskeissa suosituksissa rohkaissut Suomea säätämään pakottamalla solmitun avioliiton mitätöinnistä, kumoamisesta tai purkamisesta.

Nyky sääntelyn mukaan avioliitto voi Suomessa päättyä vain purkautumalla tai poikkeuksellisesti vihkiminen voi olla mitätön. Avioliitto voi päättyä purkautumalla joko avioeron tai puolison kuoleman vuoksi. Tämä edellyttää, että avioliitto on katsottu päteväksi. Arviomuistion johtopäätöksissä on esitetty, että pakkoavioliiton purkamiseen liittyvä hallitusohjelmakirjaus toteutettaisiin lisäämällä voimassa olevaan avioliittolakiin säännös pakottamalla solmitun avioliiton kumoamisesta. Oikeusvaikutukset vastaisivat avioeron vaikutuksia ja osapuolten siviilisääty palautuisi avioliiton solmimista edeltävään siviilisäätyyn.

Avioliitolla on oikeudellisia vaikutuksia mm. puolisoitten välisiin omaisuussuhteisiin, asumiseen, perintöoikeuteen, elatusvelvollisuuteen sekä rikosoikeudelliseen asianosaisasemaan. Avioliitolla on merkittäviä oikeusvaikutuksia myös maahanmuuttoa koskevan sääntelyn näkökulmasta, sillä se vaikuttaa myös kansalaisuuden määräytymiseen (kansalaisuuslaki 359/2003) sekä oleskeluluvan saamiseen (ulkomaalaislaki 301/2004). Kansainvälisen suojelun tarve ja oleskeluluvan myöntäminen tällä perusteella ratkaistaan yksilöllisesti, joten avioliitolla ei ole välittömiä vaikutuksia itse turvapaikkamenettelyyn. Turvapaikan myöntäminen voi kuitenkin antaa myönteisen päätöksen saaneen puolisolle oikeuden oleskelulupa perhesiteen perusteella. Siten avioliiton tunnustamisella tai sen päättymisellä on oikeusvaikutuksia myös näissä tilanteissa. Avioliitolla on merkitystä myös harkittaessa, voidaanko rikokseen syyllistynyt henkilö karkottaa maasta.

Oikeusvaikutukset ulottuvat myös maahanmuuttoa koskevaa lainsäädäntöä sovellettaessa avioliiton solmineiden henkilöiden lisäksi heidän lapsiinsa. Mikäli puolisoilla on yhteisiä lapsia, tulee viranomaisten toimissa huomioida erityisesti

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

myös lapsen edun toteutuminen. Lapsen edun sisältö määräytyy tapauskohtaisesti, ja sen toteutumisessa on aina kyse myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Mikäli lapsen oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti, myös lapsen etu toteutuu. Mikäli oikeudet ovat ristiriidassa keskenään, tulee suurempi painoarvo antaa lapsen edun toteutumiselle. Uutta sääntelyä harkittaessa on lisäksi otettava huomioon, että pakottamalla solmitussa avioliitossa molemmat puoliset voivat olla täysi-ikäisiä, tai heistä toinen tai molemmat voivat olla alaikäisiä. Alaikäisen ollessa kyseessä tulee menettelyssä ottaa huomioon lapsen etu, edustajan tarve sekä lapsen kuuleminen häntä koskevassa asiassa.

Alaikäistä avioliitossa olevaa turvapaikanhakijaa kohdellaan ilman huoltajaa maahan tullessa alaikäisenä. Jokainen lapsiavioliittotapaus arvioidaan tapauskohtaisesti huomioiden alaikäisen olosuhteet kokonaisuudessaan ja lapsen etu. Puolisolle tehdään yhteinen tai erilliset päätökset lapsen etu ja salassapitosäännökset huomioiden. Jos avioliitossa oleva hakija vetoaa pakkoavioliittoon, perheväkivaltaan tai haluaa erota puolisostaan, tehdään näissä tapauksissa aina hakijalle ja puolisolle erilliset päätökset, joissa luvan edellytykset arvioidaan kummankin osalta erikseen.

Pakottamalla solmittu avioliitto voi olla myös ihmiskaupan tunnusmerkit täyttävää toimintaa. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on osa Maahanmuuttovirastoa ja toimii sisäministeriön alaisuudessa. Vuonna 2019 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettiin asiakkaaksi 52 henkilöä, jotka olivat pakkoavioliittoon liittyvän ihmiskaupan uhreja. Vuonna 2018 uhreja on ollut 20 ja vuonna 2017 uhreja on ollut 12. Auttamisjärjestelmään otettujen pakkoavioliiton uhrien kohdalla on ollut tyypillistä, että avioliittoon on usein liittynyt henkistä, fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa sekä usein myös eritasoista kontrollointia. Pakkoavioliiton uhreja on tunnistettu mm. turvapaikkaprosessissa ja vastaanotokeskuksissa. Pakkoavioliitto on useissa tapauksissa tunnistettu myös lähisuhdeväkivaltaan liittyvien tilanteiden selvittelyn yhteydessä niissä tapauksissa, joissa pakkoavioliitto on solmittu Suomessa tai jatkunut myös Suomessa.

Avioliiton mitättömäksi julistamisesta seuraisi, ettei avioliiton oikeusvaikutuksia ole koskaan syntynyt. Tämä vaikuttaisi merkittävästi mm. avioliiton aikana syntyneiden lasten oikeudelliseen asemaan ja oikeussuojaan, avio-oikeuteen sekä elatus- ja perintöoikeuteen. Tällä on merkittäviä vaikutuksia myös ulkomaalaislainsäädännön sekä maahanmuuttohallinnon näkökulmasta. Avioliiton mitättöiminen poistaa siten perheoikeudellista juridista suojaa ja oikeusvarmuutta. Jos avioliittoon pakotetun henkilön katsotaan olevan tästä syystä haavoittuvassa asemassa, saattaa avioliiton mitättöinti asettaa hänet oikeudellisesti vielä heikompaan asemaan. Myös OM:n muistiossa VN/12734/2019 esitetyt sääntely- ja näyttöongelmat eivät puolla mitättömäksi julistamisen käyttöön ottamista.

Ulkomailla alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustaminen

Avioliittolain 115 §:n mukaan ulkomailla pätevästi solmittu avioliitto on lähtökohtaisesti pätevä myös Suomessa, mutta lain 139 §:n nojalla se voidaan jättää tunnustamatta, jos sen pitäminen päteväna johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen lopputulokseen. Arviomuistiossa on esitetty, että lähtökohtana säilyisi ulkomailla pätevästi solmittujen avioliittojen tunnustaminen,

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

jos sitä ei katsota oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi. Sääntelyä esitetään kuitenkin täsmennettäväksi siten, ettei Suomessa asuvan alle 18-vuotiaan henkilön ulkomailla solmimaa avioliittoa tunnustettaisi, ellei siihen ole yksittäisessä tapauksessa erityisiä syitä. Alaikäisen solmiman avioliiton tunnustaminen tulisi olla poikkeuksellista ja mahdollista vain, mikäli tunnustamatta jättäminen loukkaisi enemmän alaikäisen ihmisoikeuksia. Sääntelyä harkittaessa tulee erityisesti ottaa huomioon YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä sen tulkintaperiaatteet. Avioliiton tunnustamatta jättämisellä on usein alaikäisen puolison kannalta kielteisiä vaikutuksia. Toimenpiteitä ja sääntelyä harkittaessa tulee ottaa huomioon myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan perhe-elämän suoja koskevat velvoitteet. Avioliiton pätevyys voi tulla harkittavaksi Maahanmuuttovirastossa mm. turvapaikkamenettelyssä, perheenyhdistämiseen perustuvassa oleskelulupaprosessissa, kansalaisuuden hakemisen yhteydessä sekä vastaanottokeskuksen majoitusjärjestelyiden yhteydessä.

Lakivaliokunta on mietinnössään 17/2018 vp todennut, että ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisen arviointiperusteiden ja menettelyn tulisi perustua nykyistä tarkkarajaisempaan laintasoiseen sääntelyyn. Tämän selkeyttäisi oikeustilaa ja helpottaisi muun muassa väestötietojen rekisteröintiä. Toisaalta tunnustamissääntely, joka ei jätä lainkaan tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle, voi joissakin yksittäistapauksissa johtaa lapsen edun vastaiseen lopputulokseen.

Turvapaikkaprosessissa kysymys avioliiton tunnustamisesta nousee käytännössä esille vain poikkeustapauksissa tai siihen erikseen vedottaessa. Jokainen lapsiavioliittotapaus arvioidaan tapauskohtaisesti huomioiden alaikäisen olosuhteet kokonaisuudessaan ja lapsen etu. Alaikäistä avioliitossa olevaa turvapaikanhakijaa kohdellaan ilman huoltajaa maahan tullessa alaikäisenä. Niissä tapauksissa, joissa toinen tai molemmat puolisoista ovat alaikäisiä eikä puolisoilla ole yhteisiä lapsia, puolisoille tehdään erilliset päätökset. Mikäli yhteisiä lapsia on, voidaan puolisoita päätöksenteossa käsitellä avopuolisoina ja perhettä lapsiperheenä. Yhteinen päätös voidaan tehdä myös silloin, jos alaikäinen hakija tulee täysi-ikäiseksi turvapaikkaprosessin aikana ja haluaa pysyä avioliitossa. Jos perhesideperusteista oleskelulupaa haetaan alaikäisenä solmitun avioliiton perusteella ja toinen osapuolista on päätöksentekohetkellä yhä alaikäinen, on päätös lähtökohtaisesti kielteinen.

Avioliiton oikeusvaikutukset oleskelulupamenettelyyn

Ulkomaalainen voi hakea oleskelulupaa Suomesta perhesiteen perusteella, jos hänen perheenjäsenensä on saanut oleskeluluvan Suomesta. Ulkomaalaislain 37 §:n (380/2006) mukaan perheenjäseneksi katsotaan Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso sekä alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka huoltaja on Suomessa asuva henkilö tai tämän aviopuoliso. Perheenjäseneksi katsotaan myös samaa sukupuolta oleva henkilö, jos parisuhde on kansallisesti rekisteröity. Muutokset perhesuhteissa voivat vaikuttaa oleskeluluvan myöntämiseen.

Avioliiton oikeusvaikutukset kansalaisuuden saamisen kannalta

Maahanmuuttovirasto päättää kansalaisuuslaissa tarkoitetusta Suomen kansalaisuuden saamisesta, säilyttämisestä ja menettämisestä sekä kansalaisuusasetman määrittämisestä. Erityisen keskeinen säännös on kansalaisuuslain 9 §, jonka perusteella lapsi saa kansalaisuuden suoraan lain nojalla.

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

Kansalaisuuslain (359/25003) 9 §:n (260/2018) mukaan lapsi saa syntyessään Suomen kansalaisuuden, jos

1) äiti on Suomen kansalainen;

2) isä on Suomen kansalainen; ja

a) avioliitossa lapsen äidin kanssa; tai

b) lapsi syntyy Suomessa ja miehen isyys lapseen vahvistetaan;

3) isä on kuollut, mutta oli kuollessaan Suomen kansalainen; ja

a) avioliitossa lapsen äidin kanssa; tai

b) lapsi syntyy Suomessa ja miehen isyys lapseen vahvistetaan; tai

4) lapsi syntyy Suomessa eikä saa syntyessään minkään vieraan valtion kansalaisuutta, eikä hänellä syntymänsä perusteella ole edes toissijaisesti oikeutta saada minkään vieraan valtion kansalaisuutta.

Suomessa syntyvä lapsi saa syntymäpaikan perusteella Suomen kansalaisuuden, jos lapsen vanhemmilla on Suomessa pakolaisen asema tai jos heille muutoin on annettu suojelua kansalaisuusvaltionsa viranomaisia vastaan. Lisäksi edellytetään, että lapsi ei saa kummankaan vanhempansa kansalaisuutta muutoin kuin rekisteröimällä lapsen syntymä vanhemman kansalaisuusvaltion viranomaisessa tai muulla tämän valtion viranomaisen myötävaikutusta edellyttävällä tavalla. Jos edellä tarkoitettua suojelua on annettu vain toiselle vanhemmista, edellytetään myös, että lapsi ei saa syntyessään eikä hänellä syntymänsä perusteella ole edes toissijaisesti oikeutta saada toisen vanhempansa kansalaisuutta.

Lain 11 §:n mukaan lapsi, joka ei saa Suomen kansalaisuutta 9 §:n nojalla tai joka ei ole saanut Suomen kansalaisuutta ilmoituksesta, saa Suomen kansalaisuuden vanhempiensa keskinäisen avioliiton perusteella avioliiton solmimisesta lukien, jos mies oli lapsen syntyessä ja on siitä lähtien ollut Suomen kansalainen ja miehen isyys lapseen on vahvistettu ennen avioliiton solmimista. Jos isyys kuitenkin vahvistetaan avioliiton solmimisen jälkeen ja isä on edelleen Suomen kansalainen, lapsi saa Suomen kansalaisuuden vasta isyyden vahvistamispäivästä lukien. Jos isä on kuollut avioliiton solmimisen jälkeen, lapsi saa Suomen kansalaisuuden isyyden vahvistamispäivästä lukien, jos isä oli kuollessaan Suomen kansalainen. Lain 2 §:n 7) -kohdan mukaan lapsella tarkoitetaan kansalaisuuslaissa alle 18-vuotiaasta naimatonta henkilöä. Siten kansalaisuuden saaminen vanhempien avioliiton perusteella rajoittuu alle 18-vuotiaaseen, naimattomaan henkilöön.

Kansalaisuuden hakemisen yhteydessä avioliiton merkitys on jonkin verran pienempi, vaikka kansalaistamisen yleisiin edellytyksiin kuuluukin lain 13 §:n mukaan se, että hakija on joko täyttänyt 18 vuotta tai sitä ennen avioitunut. Myös muiden edellytysten tulee täytyä samanaikaisesti, ja yleisistä edellytyksistä voidaan poiketa vain laissa säädetyillä perusteilla. Suomen kansalaisen puolisolle voidaan tietysti edellytyksin myöntää Suomen kansalaisuus lain 13 §:n asu-

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

misaikaedellytyksen estämättä. Suomen kansalaisen puolison asumisajasta voidaan poiketa 22 §:n perusteella myös silloin, kun kyseessä on avopuolisot. Puolisolla tarkoitetaan 2 §:n 8 kohdan mukaisesti myös avopuolisoa.

Oleskeluluvan myöntäminen perhesiteen päätyttyä

Ulkomaalaislakiin lisättiin lain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2004 säännös, joka mahdollistaa uuden oleskeluluvan myöntämisen perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että henkilöllä on kiinteät siteet kuten työnteko tai opiskelu Suomeen.

Istanbulin sopimuksen VII luku käsittelee maahanmuuttoa ja turvapaikanhakua. Sopimuksen 59 artiklan mukaan:

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että uhreille, joiden kotipaikka-asema riippuu kansallisessa laissa tunnustetun puolison tai kumppanin kotipaikka-asemasta, myönnetään hakemuksesta avioliiton tai suhteen purkauduttua ja uhrien olosuhteiden ollessa erityisen vaikeat itsenäinen oleskelulupa riippumatta avioliiton tai suhteen kestosta. Itsenäisen oleskeluluvan myöntämisen ja voimassaolon edellytyksistä säädetään kansallisella lailla.

2. Jotta uhrit voivat hakea itsenäistä oleskelulupaa, osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että uhrit voivat saada keskeytetyksi maastapoistamismenettelyn, joka on käynnistetty sillä perusteella, että heidän kotipaikka-asemansa riippuu kansallisessa laissa tunnustetun puolison tai kumppanin kotipaikka-asemasta.

3. Osapuolet myöntävät uhreille uudistettavia oleskelulupia jommassakummassa tai molemmissa seuraavista tapauksista:

a. jos toimivaltainen viranomainen katsoo, että uhrien henkilökohtainen tilanne edellyttää välttämättä heidän oleskeluaan maassa;

b. jos toimivaltainen viranomainen katsoo, että uhrien yhteistyö toimivaltaisten viranomaisten kanssa tutkinnassa tai rikosoikeudenkäynnissä edellyttää välttämättä heidän oleskeluaan maassa.

4. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakkoavioliittojen uhrit, jotka on tuotu toiseen maahan avioliittoa varten ja jotka ovat sen vuoksi menettäneet kotipaikka-asemansa vakituudessa asuinmaassaan, voivat saada kotipaikka-asemansa takaisin.

Ulkomaalaislain 54 § 6 momenttia muutettiin Istanbulin sopimusta voimaan saatettaessa (HE 155/2014). Muutoksen jälkeen mukaan ulkomaalaiselle, jolle on myönnetty tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa perhesiteen perusteella, voidaan myöntää oleskelulupa perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen tai että hänen henkilökohtainen tilanteensa on erityisen vaikea puolison häneen tai hänen lapseensa perhesiteen voimassaolon aikana kohdistaman tai hyväksymän väkivallan tai hyväksikäytön vuoksi ja luvan epääminen olisi olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta. Lain esitöiden

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

mukaan, jotta oleskelulupa voidaan myöntää, hakijan tulisi esittää näyttönä väkivallasta esim. rikosrekisteri, rikoksesta annettu tuomio, päätös lähestymiskiellostosta, lääkärintodistus, avioeropäätös, päätös rekisteröidyn parisuhteen purkautumisesta tai sosiaalihuolloilta saadut tiedot ja asiakirjat. Lisäksi lupa myönnettäisiin erityisesti tilanteissa, joissa olosuhteet huomioon ottaen olisi kohtuutonta edellyttää henkilön poistuvan maasta.

Käytännössä Maahanmuuttovirastossa ei lähtökohtaisesti edellytetä, että hakija esittäisi rikosliittännäisiä asiakirjoja kokemastaan väkivallasta. Myös muunlainen luotettava näyttö, kuten sosiaaliviranomaisen lausunto, on katsottu riittävän näytöksi. Oleskeluluvan myöntäminen edellyttää, että hakijan tilanne on erityisen vaikea puolison häneen tai hänen perheenjäsenensä kohdistetun tai hyväksymän väkivallan tai hyväksikäytön vuoksi ja näiden olosuhteiden vuoksi luvan myöntämättä jättäminen olisi kohtuutonta. Luotettavan näytön lisäksi vaaditaan siis lisäksi harkintaa hakijan olosuhteista kokonaisuudessaan.

Avioliitton pakottamisen kriminalisointi

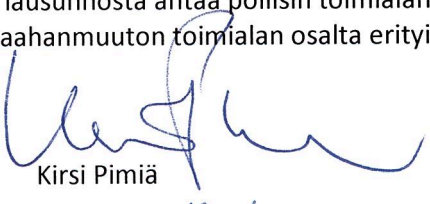
GREVIO on Suomea koskevassa raportissaan kehottanut Suomen viranomaisia harkitsemaan avioliitton pakottamisen kriminalisointia omana rikosnimikkeenä (kappale 175). GREVION näkemyksen mukaan, vaikka avioliitton pakottaminen voi tulla osaltaan rangaistavaksi ihmiskauppana, ei kaikki tekemuodot välttämättä mahdu ihmiskaupan teonkuvaukseen. Toisaalta taas pakottamista koskeva rikos edellyttää asianomistajan rangaistusvaatimusta, mikä on pakkoavioliiton luonteen osalta ongelmallista. GREVIO mukaan erilliskriminalisointi voisi edistää teon parempaa tunnistettavuutta ja siitä syytteeseen ja tuomiolle saattamista, ottaen huomioon, että tutkimuksen mukaan pakkoavioliittojen määrä on kasvussa. (kappaleet 171-173)

Oikeusministeriön arviomuistio ja selvitys eivät koske pakkoavioliittojen mahdollisen erilliskriminalisoinnin tarvetta, vaan ainoastaan siviilioikeudellista näkökulmaa. Sisäministeriön näkemyksen mukaan tällaisellekin selvitykselle olisi tarve ja pakkoavioliiton kumoaminen voisi tulla käsiteltäväksi rikosasian yhteydessä muiden siviilioikeudellisten vaatimusten ohella, jotta ei syntyisi tilannetta, että avioliiton toinen osapuoli tuomittaisiin avioliitton pakottamisesta, mutta avioliitto jäisi voimaan tai sen kumoamisen hakeminen jäisi yksin haavoittuvamman osapuolen, eli avioliitton pakotetun vastuulle.

Muuta

Lisätietoja sisäministeriön lausunnosta antaa poliisin toimialan osalta hallitus-sihteerin Heidi Lempiö ja maahanmuuton toimialan osalta erityisasiantuntija Satu Kaskinen.

Kansliapäällikkö

Kirsi Pimiä

Erityisasiantuntija

Hanne Huvila

Lausunto

SM206402

00.02.04

26.02.2020

SMDno-2020-177

Tiedoksi

Sisäministeri Ohisalo
Valtiosihteeri Parviainen
Ministerin erityisavustajat
Hallitussihteeri Lempiö
Erityisasiantuntija Kaskinen